

Шевченко Л. С
доктор економічних наук, професор
Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого (Харків, Україна),
завідувач кафедри економічної теорії

СТРАТЕГІЧНИЙ ФОРСАЙТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Сучасні університети діють в умовах середовища, яке постійно трансформується, стає дедалі більш конкурентним і агресивним. У глобальному плані відбувається перехід від індустріального до постіндустріального укладу; розгортається цифрова революція, яка супроводжується змінами в характері інтелектуальної взаємодії, зберігання та передавання знань. У національному вимірі зростають вимоги з боку суспільства до якості освітніх послуг і репутації ВНЗ; здійснюється перехід до нових моделей функціонування університету. За таких обставин зростає потреба у використанні інструментарію стратегічного менеджменту, насамперед визначення перспектив розвитку університетських організацій.

У США подібних висновків дійшли ще в 1980-ті роки, коли стратегічне планування університетів поєднали з практикою наукового прогнозування. Аналогічним шляхом пішли університети Великої Британії. Формулювання місії і цілей освітніх організацій, розробку довгострокових стратегій, програм і планів їх розвитку там зв'язали зі створенням комплексного прогнозу розвитку освітньої галузі на тривалу перспективу (не менше 5-10 років). Правильно розроблений прогноз розвитку освітньої галузі є основою стратегічного та індикативного планування, програмування, наукового, фінансового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення розвитку освіти. У зарубіжних країнах затрати на дослідження і розробки в цьому напрямі становлять щорічно біля 2 % усіх асигнувань на науку в сфері освіти.

Особливої актуальності набула методологія *Форсайт* (від англ. *foresight* — погляд у майбутнє, передбачення). Ідеться про процес систематичного виявлення нових пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та можливих технологічних перспектив, які за умови інвестування та організації систематичної роботи зможуть у довгостроковій перспективі істотно впливати на соціально-економічний, зокрема освітній розвиток країни, регіону, галузі або корпорації. Форсайт, інтегрований у систему стратегічного управління окремого університету, є *стратегічним Форсайтом* [1].

На відміну від традиційного прогнозування, до Форсайту залучають широке коло експертів із різних сфер діяльності, практикують опитування певних груп населення (жителів регіону, молоді тощо), які зацікавлені у розв'язанні проблем, що обговорюються в рамках проекту. При цьому успішний Форсайт можливий лише за

умови готовності суспільства (керівників держави, місцевої влади, компаній, окремих фахівців, громадськості) спільно оцінити довгострокові перспективи розвитку країни, напрацювати спільне бачення майбутніх можливостей і загроз [2]. Центром Форсайту є сценарне планування – побудова багатоваріантних сценаріїв розвитку подій з одночасною розробкою стратегій і практичних заходів.

Форсайт освіти проводиться від самого початку використання даного методу дослідження, однак найбільш інтенсивно – з 1990-х років. Причому якщо спершу об'єктом Форсайту була лише вища освіта, тісно пов'язана з державними програмами досліджень і розробок у галузі науки і техніки, то зараз дослідження поширені на всі рівні і види освіти. Найбільш відомими Форсайтами вищої освіти, які підтвердили своє призначення, є: «FinnSight 2015», реалізований у Фінляндії (2006); «Форсайт генеральних планів для інформаційних технологій в освіті», виконаний у Сінгапурі; Програма передбачення інформаційних технологій та освіти, реалізована в Таїланді (2001); програма Мальти eFORESEE з дослідження впливу розвитку інформаційних технологій на освіту (2005); програма «Foresight 2020» штату Канзас (США); національні програми перспективного аналізу освітньої політики Великої Британії, Нової Зеландії, Німеччини. У цих дослідженнях брали участь широкі кола зацікавлених осіб – бізнес-лідери, представники громадськості, політики, педагоги, батьки учнів і студентів, самі студенти та інші особи [3; 4].

Зазначимо, що проведення повноцінного освітнього Форсайту і тим паче вбудовування знань про майбутнє (якою буде освітня організація в майбутньому і як до цього стану йти) в процес університетського планування є не простим завданням. По-перше, стратегічне планування відрізняється чіткими вимогами щодо послідовності дій і прийняття стратегічних управлінських рішень. Окремі рішення про те, де університет має бути через п'ять років, реалізація яких уже відбувається, не можуть бути просто так змінені тільки через те, що група Форсайт-дослідників запропонувала іншу, більш цікаву альтернативу (рішення). Потрібен механізм, який би ув'язував результати Форсайту і горизонтального сканування в єдине ціле в процесі стратегічного планування, а потім використовував їх в операційному процесі. По-друге, потенційною пасткою на шляху до успішного запровадження стратегічного Форсайту є консерватизм у поведінці керівників університетських структур: факультетів, інститутів, департаментів, які вимагають певного ступеня стабільності, передбачуваності та інституціоналізації. Для них підхід із позицій стратегічного Форсайту може здаватися таким, що порушує рівновагу в плановому процесі і навіть відволікає від основної діяльності. Форсайт як стратегічний інструмент є в цілому вразливим до змін в університетському менеджменті [1].

Проведення Форсайт-досліджень в Україні передбачалося «Державною програмою прогнозування науково-технологічного та інформаційно-технологічного розвитку на 2004-2006 рр.» та «Державною програмою прогнозування науково-технологічного

розвитку на 2008-2012 роки». Однак на практиці діапазон досліджень і розробок значно звужився, а замість Форсайту почали проводити маркетингові дослідження. Повноцінного технологічного Форсайту Україна так і не одержала, що не дає можливості спрогнозувати час та особливості переходу до більш високих технологічних укладів, розвиток окремих галузей і секторів економіки. Відповідно не мають бази для чіткого прогнозу ні ринок праці (структура попиту на працю і зайнятості), ні вища освіта як сфера підготовки фахівців.

Вища освіта в Україні взагалі має доволі проблемний прогнозний фон. Зменшення рівня державного фінансування ВНЗ, посилення комерціалізації та обмеження доступності вищої освіти для значної частини молоді, «відплив мозків» викладачів, науковців і студентів за кордон, поглиблення розриву з передовими системами освіти світу, відмова багатьох країн світу визнавати дипломи про вищу освіту низки українських університетів стали реаліями сьогодення. Посилюються внутрішні загрози розвитку університетів: застаріла матеріально-технічна база більшості ВНЗ країни, низький рівень оплати праці професорсько-викладацького складу ВНЗ, відірваність навчальних програм і навчального процесу від потреб практики, втрата освітою виховної функції, корупція і хабарництво.

Утім, науково-прогностичне забезпечення розвитку вищої освіти конче потрібне і має дати університетам відповіді на питання щодо пріоритетних напрямів наукових досліджень і розробок на найближчі 15-20 років; домінуючих наукових теорій, на основі яких відбудеться формування нових парадигм; тих галузей науки, які будуть формувати техніко-технологічний склад освіти майбутнього; потужностей науково-технічного потенціалу вищої школи, який забезпечить перехід освіти на інноваційний шлях розвитку; оптимального співвідношення між фундаментальними дослідженнями, прикладними дослідженнями і розробками в галузі освіти; кластерів комплексних радикальних інновацій для забезпечення стійкого розвитку освіти на інноваційній основі; очікуваного ефекту від одержання і застосування результатів НДР і (або) науково-технічної діяльності [5]. Важливою є розробка сценаріїв розвитку системи освіти з урахуванням майбутніх тенденцій демографічного характеру.

До об'єктів прогнозування і сценарного моделювання необхідно обов'язково віднести: напрями розвитку університетської освіти – масова чи елітна; джерела фінансування вищої освіти – державне (бюджетне), приватне чи змішане фінансування; простір розвитку – національний, регіональний чи транснаціональний; попит на кваліфіковані кадри з боку окремих секторів економіки, роль і відповідальність роботодавців у сфері вищої освіти – як замовника «робочої сили» чи як суб'єкта, якого цікавить інтелектуальне майбутнє суспільства.

Довгострокове прогнозування соціально-економічних процесів у вищій освіті сприятиме впровадженню концепції стратегічного освітнього менеджменту та науково

обґрунтованому розвитку університетів. Чим швидше керівництво держави та освітньої галузі зрозуміє необхідність прогнозування і передбачення майбутнього вищої школи, тим успішнішим буде рух країни до інноваційного суспільства знань, тим ефективнішою виявиться державна освітня політика.

Література:

1. Munck R. University Strategic Planning and the Foresight / Future Approach An Irish Case Study [Електронний ресурс] / R. Munck, G. McConnell. – Режим доступу : <http://www.dcu.ie/community/g9-1.pdf>.

2. Irina Bujor. Applying Foresight Methodology to the Romanian Higher Education System [Електронний ресурс] / Irina Bujor, Ozcan Saritas, Campbell Warden. – Режим доступу :

https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.t-pot.eu%2Fhok%2F05_Applying%2520Foresight%2520Methodology%2520to%2520the%2520Romanian%2520Higher%2520Education.pptx&ei=by_pUrXiFOae7AaSSIDgCQ&usg=AFQjCNECQungeFcI8WJqn8BRXQEZhrTo_w&bvm=bv.60157871,d.ZGU&cad=rjt.

3. Tryggvi Thayer. Foresight and educational planning: Engaging stakeholders to construct preferred future [Електронний ресурс] / Thayer Tryggvi. – Режим доступу : <http://www.education4site.org/blog/2012/foresight-and-educational-planning-engaging-stakeholder-to-construct-preffered-futures>.

4. Foresight 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kansasregents.org/foresight_2020.

5. Тодосийчук, А. В. Прогнозирование развития системы образования [Електронний ресурс] / А. В. Тодосийчук. – Режим доступу : http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=994.